

Зарубіжні авторські зібрання

Джордж

Хороші
погані
книжки

Харків
«ФОЛІО»
2025

ПРИТУЛОК

Після обіду. Ми, сорок вісім чоловіків та одна жінка, лежали на траві й чекали, поки відкриється притулок. Надто втомлені, щоб багато говорити, ми розляглися на землі, і самокрутки стирчали з наших несвіжих облич. Над нами нависали гілки каштану, вкриті цвітом, а за ними чистим небом майже нерухомо пропливали великі лапаті хмари. Розкинувшись, мов сміття на траві, ми видавалися пошарпанними міськими волоцюгами. Ми оскверняли горизонт, мов бляшанки з-під сардин і паперові пакети на березі моря.

Млява розмова йшла про наглядча в цьому притулку. Він був ще той чортяка — із цим погоджувалися всі — деспот, тиран, злий, безбожний, жорстокий собака. Коли він був поруч, то навіть душа твоя тобі не належала, і багатьох він вигнав посеред ночі за те, що ті відгаркувалися. Коли наставав час обшуку, він буквально перевертав тебе догори дригом і трусив. Якщо знаходив у тебе тютюн — то буде непереливки, а якщо прийдеш із грошима (що заборонено законом) — то хіба Бог допоможе.

У мене було вісім пенсів. «Заради Бога, малий, тіко не бери із собою, — порадив мені хтось зі старожилів. — За вісім пенсів у притулку можеш заgrimіти на сім днів».

Тож я закопав гроші під живоплотом, позначивши місце купкою каміння. Ми вирішили пронести сірники й тютюн,

бо майже в усіх притулках вони були заборонені й мали бути здані на вході. Ми поховали їх у шкарпетки, а десь двадцять відсотків наших, які не мали шкарпеток, мусили запхати тютюн у черевики, аж під самі пальці. Ми так напакували шкарпетки контрабандою, що як глянути на нас, то можна було подумати, що то якийсь спалах слонової хвороби. Проте неписане правило гласило, що навіть найсуворіший наглядач не може обшукувати вас нижче колін, тож у результаті ввіймали тільки одного. То був Скотті, малий патлатий волоцюга з дивним акцентом кокні з Глазго. Його коробка з недокурками випала зі шкарпетки в непідходящий момент, і його арештували.

О шостій ворота відчинилися, і ми завалились усередину. Службовець на вході заносив наші імена та персональну інформацію в реєстр і відбирав клунки. Жінку відправили до робітничого дому, а нас — до притулку. То було похмуре, холодне місце з вапняними стінами. Не було нічого, окрім душевої, їдальні й сотні вузьких кам'яних кімнат. Біля входу нас зустрів наглядач і зібрав усіх у душевій, де нас роздягнули й обшукали. То був грубий, схожий на солдата чоловік років сорока, який поводився з волоцюгами не краще, ніж із вівцями на водопої, штовхаючи їх і викрикуючи лайку просто їм у лице. Але коли він підійшов до мене, то придивився уважніше й запитав:

— Ви джентльмен?

— Начебто так, — відповів я.

Він знову оглянув мене.

— Ну то вам з біса не пощастило, пане, — сказав він. — З біса не пощастило, ось що я вам скажу.

Після цього він вирішив ставитися до мене зі співчуттям і навіть певною повагою.

Та душева була просто огидна. Усі непристойні деталі нашого спіднього було викрито; бруд, діри та латки, нитки,

що правили за гудзики, шари обідраного одягу (деякі з них були фактично дірками, що трималися купи тільки завдяки бруду). Кімната сповнилася паркої наготи, запах поту від волоцюг змагався з липким, фекальним смородом, притаманним притулку. Деякі чоловіки відмовилися приймати душ і тільки попрали «шмати для ніг» — огидні, засмальцьовані ганчірки, які волоцюги обв'язували довкола ніг. Кожному з нас виділили по три хвилини на душ, а шість брудних, слизьких рушників ми мали поділити між собою.

Коли ми помились, у нас відібрали одяг і видали робітничі сорочки. Вони були сірі, бавовняні, трохи нагадували нічні й досягали десь до середини стегна. Тоді нас відіслали до їдальні, де на столах чекала вечеря. То була незмінна їжа в притулку, неважливо, чи то сніданок, чи обід: шмат хліба, трохи маргарину й пінта так званого чаю. За п'ять хвилин ми вижлуктали дешеvu, нездорову їжу. Тоді наглядач видав нам кожному по три бавовняні ковдри й відіслав до кімнат на ніч. Десь перед сьомою вечора двері зачиняли ззовні й не відчиняли впродовж наступних дванадцяти годин.

Кімнати були розміром вісім на п'ять футів і не мали жодного освітлення, крім крихітного заграбованого вікна високо на стіні й вічка у дверях. Жуків не було, але були ліжка й солом'яні матраци — рідкісна розкіш. У багатьох притулках доводилося спати на дерев'яній полиці, а в деяких — просто на голій підлозі, підклавши під голову скручене пальто. Маючи всю кімнату для себе й ліжко, я сподівався добре виспатися. Але це мені не вдалося, бо в притулках щось завжди не так. У цьому, як я швидко виявив, основним недоліком був холод. Був ранній травень, і на честь цього — напевно, невелика жертва весняним богам — влада вимкнула опалення. Від бавовняних

ковдр не було майже жодної користі. Усю ніч я крутився, заснув на десять хвилин і прокинувся ледь не задубілим, якраз на світанку.

Як то завжди буває в притулках, мені врешті вдалося заснути, коли настав час прокидатися. Наглядач важкою ходою пройшов коридором, відчиняючи двері й горланячи, щоб ми вставали. Незабаром коридор заповнився убогими фігурами в сорочках, що спішили в санвузол. Зранку для нас була лише одна ванна води, і хто перший прийшов — того й капці. Коли я зайшов у душову, двадцять волоцюг уже помилися. Я зиркнув на чорну піну на поверхні води й вирішив, що день походжу брудним.

Після сніданком знову довелося роздягнутися для медогляду — запобіжний захід проти віспи. Перш ніж прийшов лікар, минуло сорок п'ять хвилин, тож можна було роззирнутись і подивитись на чоловіків довкола. Це було досить інформативно. Ми стояли, голі до пояса, у двох довгих рядах у коридорі й трусилися від холоду. Блакитнувате й холодне світло нещадно й чітко освітлювало нас. Якщо раніше такого не бачив, то неможливо й уявити, якими пузатими й зіпсутими дворнягами ми були на вигляд. Розпатлане волосся, зарослі, пом'яті обличчя, запалі груди, плоскі стопи, обвислі м'язи — тут були присутні всі можливі недоліки й ознаки фізичної гнилі. Ми були млявими, з вицвілими лицами, як і всі волоцюги під оманливою засмагою. Двоє чи троє з них назавжди запали мені в пам'ять. Старий «Татко», років сімдесяти чотирьох, який носив пояс для грижі й у якого завжди сльозились очі; бідняк із запалим животом і щоками, а також ріденькою борідкою, який нагадував труп Лазаря з примітивних картинок; недоумок, який ходив туди-сюди й тихенько хихотів, сором'язливо радіючи тому, що його штани постійно спадали й він залишався голим. Кілька з нас мали значно кращий вигляд, менше ніж

десятеро були більш-менш кремезними, і половина, як на мене, мала б бути в лікарні.

Оскільки це була неділя, то ми мали залишатись у притулку до кінця вихідних. Щойно лікар пішов, нас знову зібрали в їдальні й замкнули за нами двері. То була кімната з кам'яною підлогою і побіленими стінами, яка вселяла невимовний жах. З меблів були столи для роздачі та лавки, а також стояв тюремний запах. Вікна розташовувалися так високо, що виглянути з них було неможливо, а єдиною оздобою був збірник правил, який обіцяв зловісні покарання всім, хто поводитиметься не так. Ми напакувалися в кімнату так тісно, що неможливо було й ліктем поворухнути, щоб не зачепити когось. Уже о восьмій ранку нам стало нудно від цього ув'язнення. Усе, що ми могли обговорювати, — це дріб'язкові плітки на шляху, добрі та погані притулки, благопристойні й не дуже графства, беззаконня поліції та Армії Спасіння. Волоцюги рідко коли відходили від цих тем; вони говорили, щоб говорити. Не було того, що можна було б назвати розмовою, бо порожній шлунок не сприяє роздумам душі. Світ надто жорстокий для них. Вони ніколи не були впевнені в наступному прийомі їжі, а отже, не могли думати ні про що інше.

Повільно протягнулися дві години. Старий Татко, який із віком трохи втратив розум, мовчки сидів, зігнувшись, мов лук, а із запалених очей на підлогу повільно капали сльози. Джордж, брудний старий волоцюга, відомий своєю дивною звичкою спати в шапці, буркотів щось про клунок із хлібом, який він загубив десь на дорозі. Білл, найкремезніший з нас усіх, жебрак геркулесової статури, що пах пивом навіть після дванадцяти годин у притулку, розказував історії з жебрацького життя, про пінти пива в наливайках, про священника, який поскаржився поліції та його закрили на тиждень. Вільям і Фред, двоє молодих колишніх рибалок

з Норфолка, співали сумну пісню про Нещасну Беллу, яку зрадили й вона замерзла на смерть в снігу. Недоумок розпятажував щось про вигаданого джентльмена, який колись дав йому двісті п'ятдесят сім золотих. Тож час минав за безглуздими розмовами та непристойностями. Усі курили, окрім Скотті, у якого відібрали весь тютюн. Він був таким нещасним некурцем, що я вирішив скрутити йому цигарку. Курили ми крадькома, мов школярі, ховаючи цигарки, коли чули кроки наглядача. Куріння офіційно було заборонено, хоч на це й закривали очі.

Більшість волоцюг проводили в цій похмурій кімнаті по десять годин поспіль. Було важко уявити, як вони це витримували. Я думаю, що нудьга — то найбільше з усіх жебрацьких лих, вона гірша за голод, незручність, навіть гірша за постійне відчуття зневаги від суспільства. Це справжня жорстокість — обмежувати неука, не давати йому змоги зайнятися чимось весь день; це як посадити собаку на ланцюг у бочці. Лише освічена людина, яка знаходить розраду в собі, може витерпіти такі обмеження. Волоцюги, більшість з яких неписьменні, зустрічають бідність із порожньою, позбавленою будь-яких думок головою. Приклеєні на десять годин до незручних лавок, вони не знають, як зайняти себе, і все, про що вони думають, — це скарги на важку долю та бажання працювати. У них немає того, що допомогло б їм витерпіти це жахливе неробство. Й оскільки вони витрачають стільки часу, нічого не роблячи, то страждають від мук нудьги.

Мені пощастило значно більше, ніж іншим, бо о десятій годині наглядач вибрав мене для найбажанішої роботи в притулку — допомагати на робітничій кухні. Роботи багато не було, тож мені вдалося втекти й сховатися в коморі, де зберігалася картопля, разом із кількома бідняками з робітничого дому, які переховувалися, щоб пропустити

недільну службу. Там була розпалена пічка, кілька зручних ящиків, на яких можна було сидіти, старі випуски «Фемілі Герольд» і навіть копія «Історій про Рафля» з робітничої бібліотеки. Після притулку це місце здавалося просто раєм.

Також я обідав у робітничому домі, і це був чи не найбільший мій прийом їжі. Волоцюга такий обід не матиме й двічі на рік, неважливо, у притулку чи ні. Бідняки розповіли мені, що по неділях вони напихаються донесхочу, а решту шість днів ходять голодні. Після обіду кухар поставив мене на миття посуду й наказав викинути їжу, що залишилася. Кількість відходів вражала: величезні тарелі яловичини, цілі відра хліба й овочів викидали як сміття, а зверху закидали чаїнками. Я доверху заповнив п'ять сміттєвих баків доброю їжею. Поки я це робив, мої знайомі волоцюги сиділи за двісті фунтів у притулку, набиваючи животи незмінним обідом з хліба та чаю і, можливо, двома картоплинками на кожного на честь неділі. Здавалося, що викидання їжі замість того, щоб віддавати її волоцюгам, — це продумана політика.

О третій я вийшов із робітничої кухні й повернувся до притулку. Нудьга в переповненій, незручній кімнаті тепер стала нестерпною. Навіть курити перестали, бо весь тютюн, який є у волоцюги, — це підібрані недопалки, і він, наче тварина на випасі, страждатиме, якщо тривалий час не буде на тротуарі-пасовищі. Щоб згаяти час, я говорив із досить порядним волоцюгою, молодим столяром, що носив комірець і краватку, а на вулиці опинився, бо, як він сказав, не мав інструментів. Він тримався осторонь від решти й поводився як вільна людина, на відміну від решти. У нього гарний смак у літературі, і він завжди носив із собою один з романів Скотта. Він розповів мені, що ніколи не заходить до притулків, якщо його тільки не змушує голод, і надає перевагу сну під кущами та копицями сіна. На

ЗМІСТ

Чому я пишу	5
Притулок	13
Повішення	23
Полювання на слона	29
Спогади з книжкової крамниці	39
Чарльз Дікенс	46
Тижневики для хлопців	111
Моя країна — права чи ліва?.....	144
Спогади про Іспанську війну	151
На захист англійської кухні.....	175
Хороші погані книжки	179
Спортивний дух.....	184
Поезія нонсенсу	189
Профілактика літератури.....	195
Книжки проти сигарет	213
Занепад англійського вбивства.....	218
Роздуми про звичайну ропуху	223
Сповідь книжкового критика	228

Політика проти літератури.	
Детальний огляд «Мандрів Гуллівера»	233
Як помирають бідні	256
Раніш і нас манила гра	269
Роздуми про Ганді	320
Політика й англійська мова	330